

2. ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI OPTICKÝCH VLÁKEN

ÚVOD

NUMERICKÁ APERTURA

KOHERENTNÍ SVAZEK

ÚTLUM V OPTICKÝCH VLÁKNECH

DISPERZE V SI VLÁKNECH

MECHANISMUS ZTRÁT V OV

Literatura:

Chatak A., Thyagarajan K.: Introduction To Fiber Optics, Cambridge University Press, 1998

ÚVOD

Nejrozšířenější typem optického vlnovodu je optické vlákno se skokovou změnou indexu lomu (SI), které se skládá z válcového dielektrického jádra a dielektrického pláště s mírně nižším indexem lomu.

Typické vícemodové křemenné vlákno:

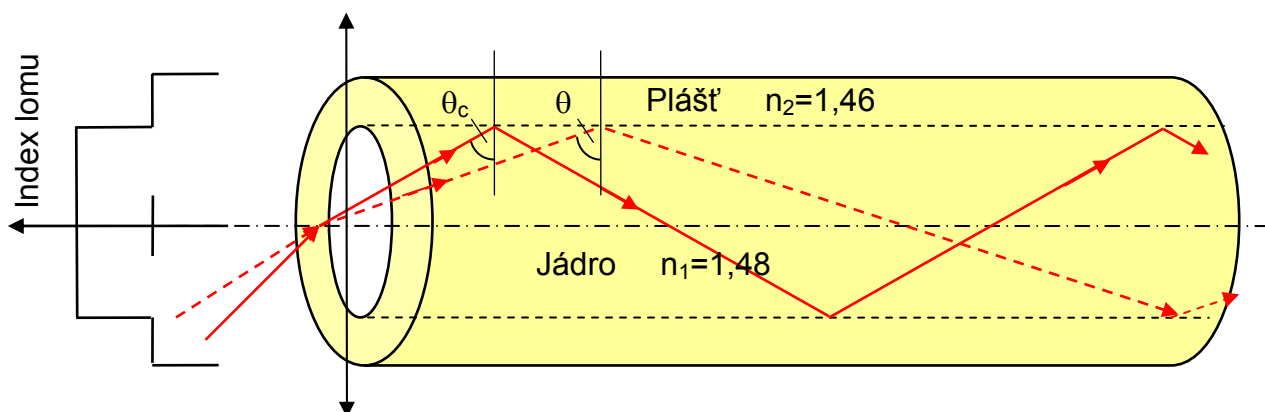
$$n_1 \approx 1,48 \quad n_2 \approx 1,46$$

$$\varnothing_{\text{jádro}} = 50 \mu\text{m} \quad \varnothing_{\text{plášť}} = 125 \mu\text{m}$$

Světelné paprsky se šíří vláknem díky totálnímu odrazu, který nastává při úhlech dopadu na rozhraní jádro-plášť větších než kritický úhel

$$\theta_c = \arcsin \frac{n_2}{n_1} \quad (2.1)$$

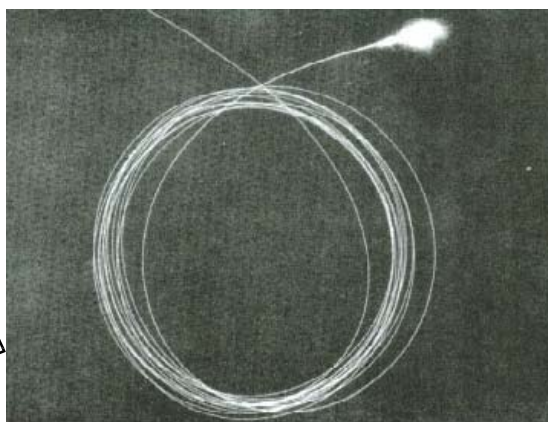
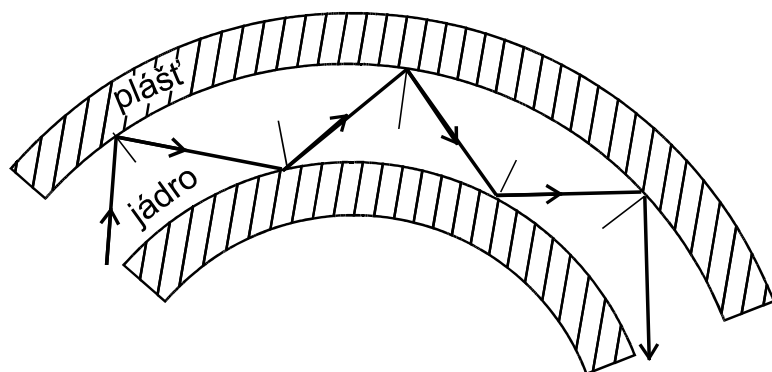
Paprsky s většími úhly dopadu konají kratší dráhu ve vlákně.

Základní vlastnosti optických vláken

Vlákno může být i zahnuté.

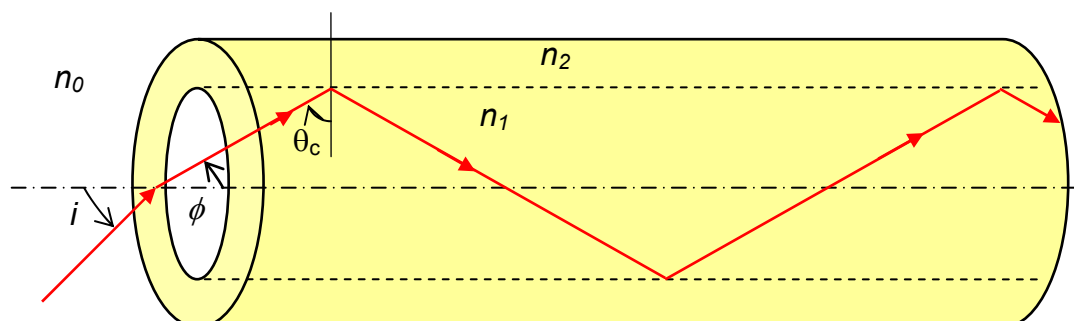
Totální odraz v zahnutém vlákně.

Jádro vlákna musí být obaleno pláštěm z následujících důvodů:

- mechanická výztuž (samotné jádro je křehké)
- bez pláště by mohlo docházet k „přestupu“ světla z jednoho vlákna do druhého (evanescentní vlny)

Není bez zajímavosti, že oční sítnice se skládá z mnoha tyčinek a čípků, které mají podobnou strukturu jako optické vlákno – dielektrické tyčinky (jádro) jsou obklopeny jiným dielektrikem s o něco menším indexem lomu. Průměr tyčinek je řádově jednotky mikronů. Světlo dopadající na sítnici je vedeno těmito „vlnovody“, generuje elektrické signály, které jsou pak detekovány různými nervy v mozku.

NUMERICKÁ APERTURA

Uvažujme paprsek, který dopadá na vstupní plochu vlákna pod úhlem i vzhledem k ose vlákna. Úhel lomu ve vlákně (vzhledem k ose) označme ϕ . Index lomu venkovního prostředí je n_0 ($= 1$). Podle Snellova zákona

$$\frac{\sin i}{\sin \phi} = \frac{n_1}{n_0}$$

Pokud má dojít k totálnímu odrazu na rozhraní jádro–plášť, pak

$$\sin \theta_c (= \cos \phi) > \frac{n_2}{n_1} \quad \text{tedy} \quad \sin \phi < \sqrt{1 - \left(\frac{n_2}{n_1}\right)^2} \quad (2.2)$$

Takže

$$\sin i < \frac{n_1}{n_0} \sqrt{1 - \left(\frac{n_2}{n_1}\right)^2} = \sqrt{\frac{n_1^2 - n_2^2}{n_0^2}} \quad (2.3)$$

Jestliže $(n_1^2 - n_2^2) \geq n_0^2$, pak totální odraz nastane pro libovolný úhel i .

Základní vlastnosti optických vláken

Za předpokladu $n_0 = 1$, bude maximální hodnota $\sin i$ pro vedené paprsky

$$\begin{aligned} \sin i_m &= \sqrt{n_1^2 - n_2^2} && \text{pro } n_1^2 < n_2^2 + 1 \\ &= 1 && \text{pro } n_1^2 > n_2^2 + 1 \end{aligned} \quad (2.4)$$

Pokud bude na konec vlákna dopadat světelný kužel, do vlákna se naváže všechno světlo při vrcholovém úhlu menším než i_m .

Tento úhel je mírou navázaného světelného výkonu do vlákna a jako takový definuje numerickou aperturu (NA) vlákna podle následujícího vztahu

$$NA = \sqrt{n_1^2 - n_2^2} \quad (2.5)$$

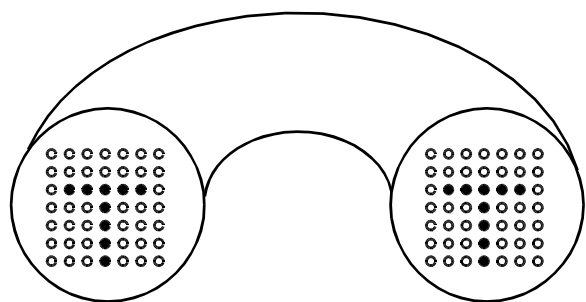
kde předpokládáme $n_1^2 < n_2^2 + 1$, což odpovídá všem prakticky používaným optickým vláknům.

Pro typické vlákno $n_1 = 1,48$ a $n_2 = 1,46$ je $NA = 0,242$ což odpovídá úhlu $i_m \cong 14^\circ$. Numerická apertura je velmi důležitou charakteristikou optického vlákna. Určuje účinnost vazby mezi zdrojem světla a vláknem nebo ztráty na spojích.

KOHERENTNÍ SVAZEK

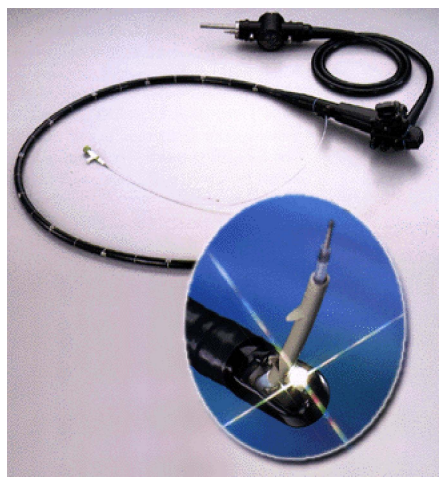
Větší množství optických vláken vedle sebe nazýváme svazek.

Pokud nejsou vlákna navzájem uspořádána, hovoříme o neko-

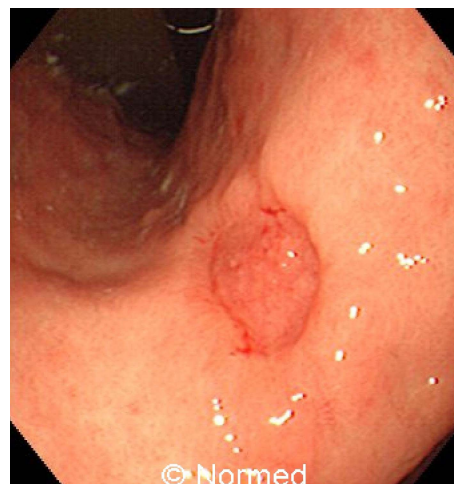
herentním svazku. Jsou-li vlákna uspořádána, tj. relativní poloha konců vlákna je stejná jak na vstupu, tak i na výstupu svazku, hovo-

říme o koherentním svazku. Koherentní svazek může přenášet obraz (viz obrázek). U nekoherentního svazku bude tentýž obraz na konci „rozházen“. Této vlastnosti nekoherentního svazku se dá využít pro kódování obrazu (signálu). Signál lze rozšifrovat pomocí stejného svazku v opačném směru. Vlákna ve svazku mohou být statisíce, takže dekódování bez originálního svazku je téměř nemožné. Využití svazků vláken: fibroskopy (lékařství, diagnostika nepřístupných částí strojů, apod.)

Lékařský
endoskop

Obrázek
z endoskopu

ÚTLUM V OPTICKÝCH VLÁKNECH

Útlum a disperze jsou dvě nejdůležitější charakteristiky optických vláken. Čím menší bude útlum (a disperze), tím méně bude třeba na přenosové trase opakovačů (*repeaters*) a tedy tím menší budou i náklady na vybudování komunikační soustavy.

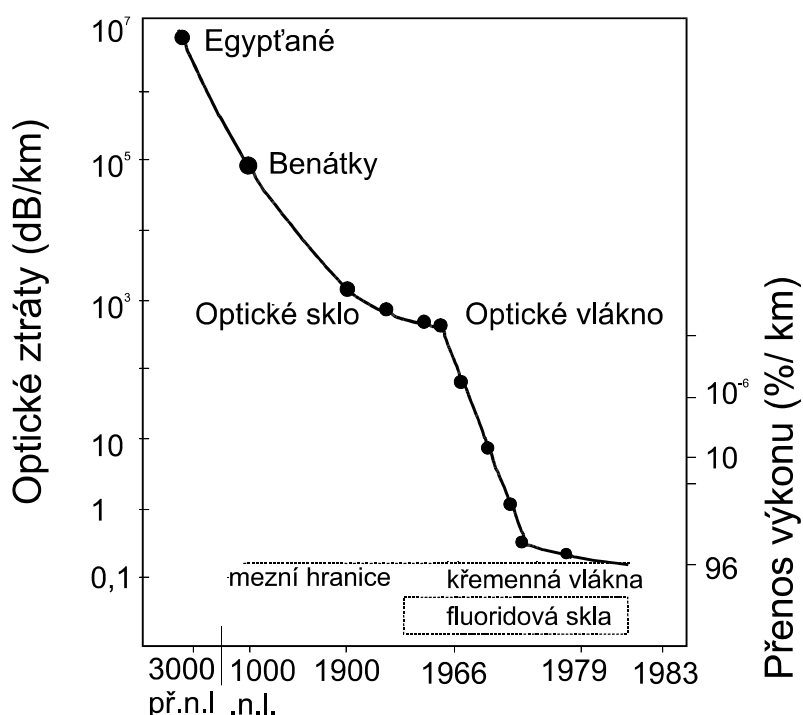
Útlum optického signálu se měří v decibelech (dB). Pokud bude vstupní příkon P_1 a výstupní výkon P_2 , pak ztráty v decibelech

$$\alpha = 10 \log_{10} \frac{P_1}{P_2} \quad (2.6)$$

Příklady:

$$P_2 = 1/2 P_1 \Rightarrow \alpha = 10 \log 2 \approx 3 \text{ dB}$$

$$\alpha = 30 \text{ dB} \Rightarrow \log \frac{P_1}{P_2} = 3 \Rightarrow P_2 = \frac{1}{1000} P_1$$

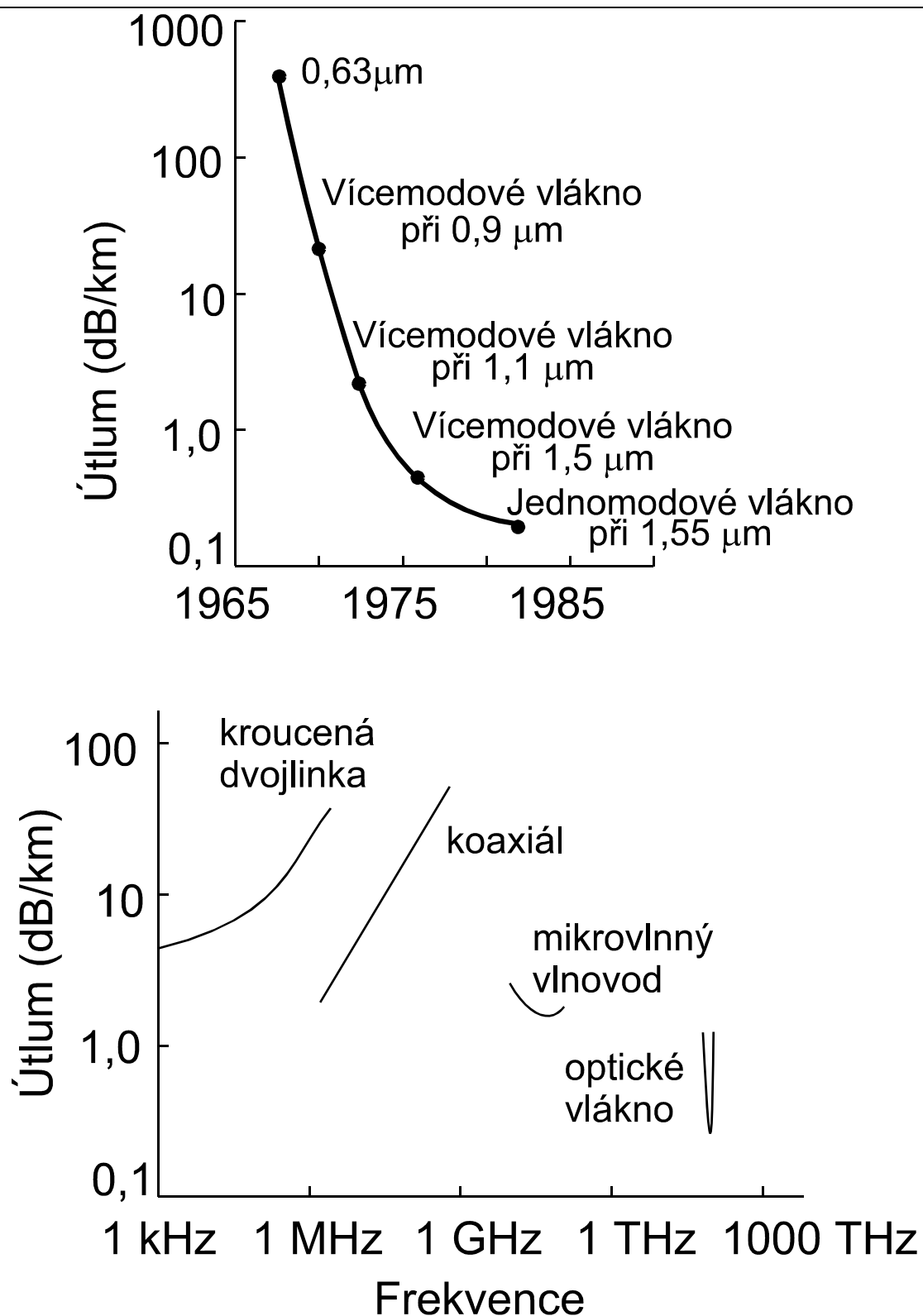
Historie:

Do r. 1966 ztráty více jak 1000 dB/km (nečistoty, příměsi)
50% ztrát na 3 m délky !

1970 (USA) – čisté křemenné vlákno se ztrátami 17 dB/km ($\lambda = 632.8 \text{ nm}$)

Dnes $\leq 0,2 \text{ dB/km}$ ($\lambda = 1550 \text{ nm}$)
95,5% ztrát na 1 km !

Základní vlastnosti optických vláken

Pozn.: Křivka ztrát pro optické vlákno se zdá úzká, protože máme logaritmickou stupnici

DISPERZE V SI VLÁKNECH

Disperze (zkreslení) pulsů je jednou z nejdůležitějších charakteristik, které určují přenosovou kapacitu komunikačních systémů. V digitálních komunikačních systémech se přenášené informace nejdříve zakódují do sekvence světelných pulsů, které jsou vláknem přenášeny od vysílače k přijímači, kde jsou dekodovány. Čím větší bude počet přenášených pulsů (na přijímači od sebe rozlišitelných), tím větší bude přenosová kapacita systému. Pulsy cestující vláknem se rozšiřují, dochází k tzv. disperzi pulsů. Disperze má dvě hlavní příčiny:

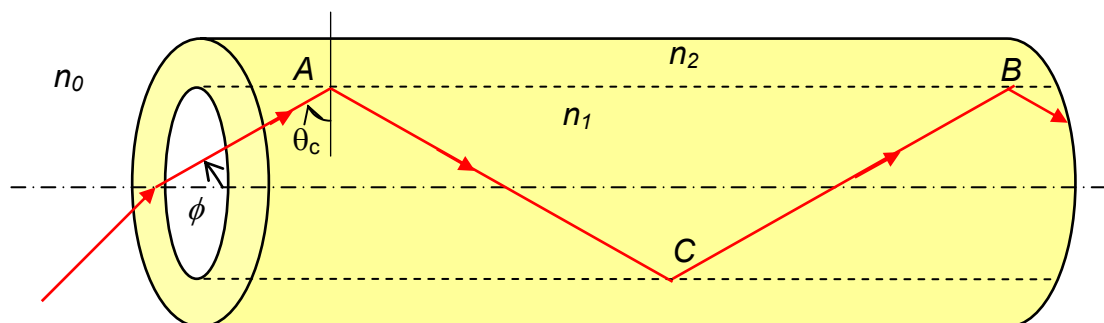
1. Různé paprsky cestují různě dlouhou dobu daným úsekem vlákna – intermodální disperze.
2. Paprsky s různými vlnovými délkami se šíří různými rychlostmi – chromatická disperze.

Intermodální disperze

Protože paprsky absolvují ve vlákně různě dlouhé dráhy (paprsky s větším úhlem vzhledem k ose vlákna konají delší dráhu), pulsy budou na výstupu z vlákna širší. Pokud bude rozšíření pulsů příliš velké, nebude je možné vzájemně rozlišit – přenášená informace se ztratí. Čím menší bude pulsní disperze, tím větší bude přenosová kapacita systému.

Základní vlastnosti optických vláken

Uvažujme vlákno se stupňovitým indexem lomu. Vzdálenost AB paprsek urazí za dobu

$$t = \frac{AC + CB}{c/n_1} = \frac{n_1(AB)}{c \cos \phi} \quad (2.7)$$

kde c/n_1 je rychlost světla v prostředí s indexem lomu n_1 . Vlák-
nem o délce L bude paprsek cestovat dobu

$$t = \frac{n_1 L}{c \cos \phi} \quad (2.8)$$

Minimální ($\phi = 0$) a maximální doby ($\phi = \theta_c = \arccos(n_2/n_1)$)

$$t_{\min} = \frac{n_1 L}{c} \quad t_{\max} = \frac{n_1^2 L}{c n_2} \quad (2.9)$$

Pokud tedy budou všechny vstupní paprsky excitovány součas-
ně, na výstupním konci budou zabírat časový interval

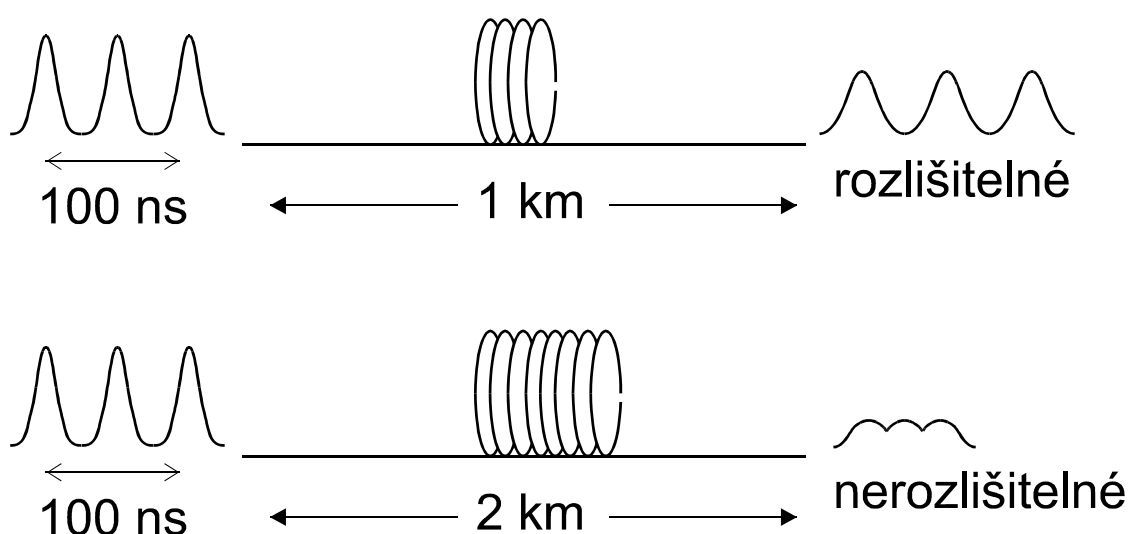
$$T = t_{\max} - t_{\min} = \frac{n_1 L}{c} \left(\frac{n_1}{n_2} - 1 \right) \quad (2.10)$$

Základní vlastnosti optických vláken

Pro typické vlákno $n_1 = 1,5$ $\frac{n_1 - n_2}{n_2} \simeq 0,01$ $L = 1\text{km}$ dostaneme $T \simeq 50\text{ns/km}$

Pokud budou na vstupu dva pulsy vzdálené např. 100 ns, po 1 km je lze ještě rozlišit, avšak po 2 km už budou nerozlišitelné.

Budeme-li používat systém s přenosovou rychlostí 1 Mb/s (s pulsy vzdálenými 10^{-6} s), disperze 50 ns/km znamená použití opakovačů každé 3 – 4 km. Naproti tomu 1000 Mb/s optický přenosový systém s disperzí 50 ns/km znamená nežádoucí zkreslení pulsů každých 50 m, což je neefektivní a nákladné, tedy nevyhovující.

Materiálová (chromatická) disperze

Vyplývá ze závislosti indexu lomu na vlnové délce. Různé vlnové délky se šíří různými rychlostmi ve vlákně => disperze pulsů.

U křemenných optických vláken s vlnovou délkou $0,85 \mu\text{m}$ a LED zdrojem se spektrální šířkou 30 nm je chromatická disperze asi $2,7 \text{ ns/km}$. U vícemodových SI vláken je to zanedbatelná hodnota. U GI (gradientních) vláken se vyrovnávají doby přenosu různých módů (intermodální disperze je menší), takže chromatická disperze může hrát významnější roli. U jednomodových vláken je chromatická disperze dominantní.

Poznámka:

Korektní analýza šíření vln v optických vláknech vyžaduje řešení Maxwellových rovnic. „Paprsková“ optika je platná jen když

bude „vlnovodový“ parametr $V = \frac{2\pi}{\lambda} a \sqrt{n_1^2 - n_2^2} > 10$. Pro typické

vlákno s parametry $n_1 \approx 1,48$ $n_2 \approx 1,46$ $a \approx 25 \mu\text{m}$ při pracovní vlnové délce $\lambda = 0,8 \mu\text{m}$ je $V \approx 48$ a paprsková optika je vyhovující. Pokud však bude při stejných hodnotách indexu lomu průměr jádra $2 \mu\text{m}$ (jednomodové vlákno), pak $V \approx 3,8$ a klasickou optiku nelze použít. V takovém případě je nutné použít vlnovou teorii.

MECHANISMUS ZTRÁT V OV

Hlavní zdroje útlumu v optických vláknech lze rozdělit na dvě skupiny: absorpční a radiační ztráty.

Absorpční ztráty

Lze dále rozdělit na vnitřní (*intrinsic*) a vnější (*extrinsic*). Vnitřní absorpce je způsobena interakcí světelné vlny s jednou nebo několika složkami skla, které tvoří základní materiál optického vlákna. Příkladem takové interakce je infračervený absorpční pás SiO_2 . V optických komunikačních systémech ($0,8\text{--}0,9\text{ }\mu\text{m}$ a $1,2\text{--}1,5\text{ }\mu\text{m}$) je však absorpce v infračervené oblasti zanedbatelná.

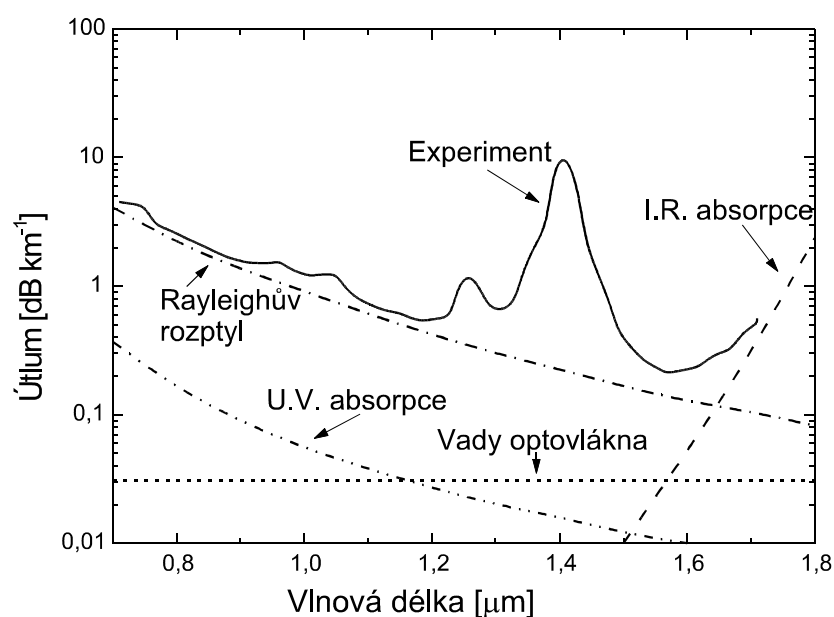
Vnější absorpce je způsobena příměsemi minoritních materiálů jako např. iontů kovů (Fe^{2+} , Cu^{2+} , Cr^{3+} , apod.) a OH^- iontů rozpuštěných ve skle. Například 1 ppm Fe^{2+} (1 částice v milionu) způsobí ztráty 0,65 db/km při $1,1\text{ }\mu\text{m}$ (viz tabulka). Naštěstí existují tzv. absorpční „okna“, kde lze nalézt minimum absorpce, takže ultračistá optická vlákna mohou vykazovat ztráty $\leq 0,2\text{ dB/km}$ při $\lambda = 1,55\text{ }\mu\text{m}$.

Speciálními technologiemi (VAD – *Vapor-Phase Axial Deposition*) je možné snížit obsah OH^- skupin na méně než 1 ppb (1 částice v miliardě).

Základní vlastnosti optických vláken

Příměsi	Ztráty v důsledku 1ppm příměsi (dB/km)	Maximum absorpce (μm)
Fe^{2+}	0,68	1,1
Fe^{3+}	0,15	0,4
Cu^{2+}	1,1	0,85
Cr^{3+}	1,6	0,625
V^{4+}	2,7	0,725
OH^-	1,0	0,95
OH^-	2,0	1,24
OH^-	4,0	1,38

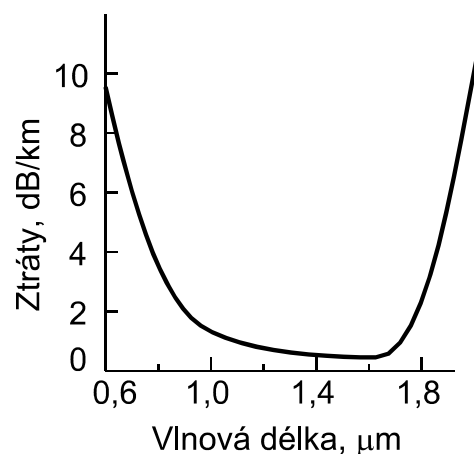
Absorpční ztráty v křemenném vlákně v důsledku přítomnosti 1 ppm různých iontů kovů a OH^- skupiny.

Plná čára znázorňuje typické spektrum ztrát v křemenném vlákně (1979).

Pozn.:

Rayleighův rozptyl je úměrný λ^{-4} .

Spektrum ztrát pro velmi nízkou koncentraci OH^- u optického vlákna vyrobeného technologií VAD.

Radiační ztráty

Radiační ztráty vznikají pokud je vedený paprsek vyvázán do pláště. K tomuto jevu dochází v důsledku Rayleighova rozptylu na malých (ve srovnání s vlnovou délkou) nehomogenitách ve vláknu. Tyto nehomogenity vznikají při výrobě vlákna – jedná se o fluktuace ve složení a hustotě materiálu vlákna.

Ztráty v důsledku Rayleighova rozptylu jsou úměrné λ^{-4} , s rostoucí vlnovou délkou rychle klesají. Při vlnové délce $1,55 \mu\text{m}$ je teoretický rozptyl u taveného křemenného vlákna asi $0,15 \text{ dB/km}$, což je v podstatě mezní limit ztrát. Dopanty jako např. GeO_2 , P_2O_5 , apod. (používají se pro nastavení speciálních profilů indexu lomu) zvyšují Rayleighův rozptyl.

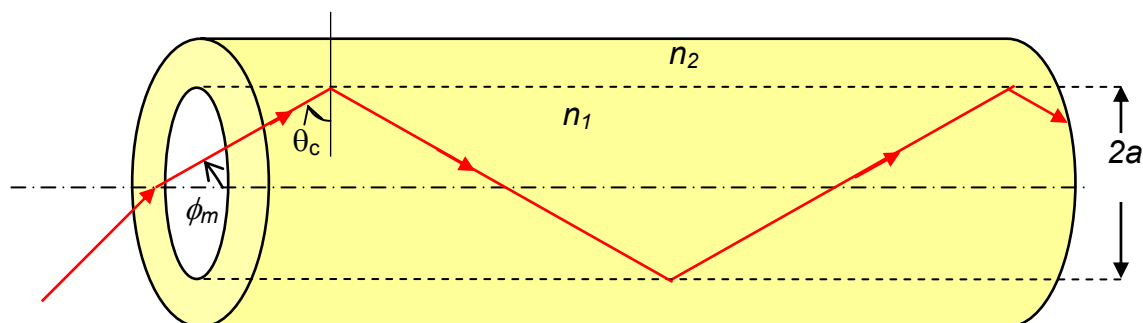
Radiační ztráty mohou být způsobeny též ohybem vláken, nehomogenitami v průměru, apod.

Futuristické vize předpokládají komunikační optoelektronické systémy založené na infračervených vláknech ($\lambda \geq 2 \mu\text{m}$), kde je díky velké vlnové délce zanedbatelný Rayleighův rozptyl. Samozřejmě to nebudou křemenná vlákna, která mají infračervenou absorpční hranu (viz předchozí obrázek). Avšak vlákna vyrobená z některých fluoridů mají absorpční ir hranu v oblasti okolo $50 \mu\text{m}$. Takže takové infračervené vlákno ($\lambda \geq 2 \mu\text{m}$) by vykazovalo extrémně nízké ztráty ($\leq 0,01 \text{ dB/km}$), což odpovídá použití opakovačů na vzdálenostech větších než 1000 km . Bohužel v současnosti se zatím setkáváme s problémy nejen při výrobě těchto vláken, ale i odpovídajících zdrojů a detektorů pracujících na těchto vlnových délkách.

Základní vlastnosti optických vláken

Příklad:

- a) Uvažujme optické vlákno s následujícími parametry:
 $n_1 = 1,475$; $n_2 = 1,460$ a $a = 25 \mu\text{m}$. Jaká je maximální hodnota úhlu ϕ (viz obrázek), při kterém ještě budou paprsky vedeny vláknem?
- b) Vypočítejte počet odrazů paprsku při průchodu vláknem o délce 1 km právě při maximálním úhlu ϕ .

Řešení:

- a) Podmínka totálního odrazu: $\sin \theta_c = \frac{n_2}{n_1}$

$$\cos \phi_m = \sin \theta_c = \frac{n_2}{n_1} = \frac{1,460}{1,475} \doteq 0,9898 \Rightarrow \phi_m \doteq 8,2^\circ$$

- b) Na jeden odraz připadá délka vlákna $\frac{2a}{\tan \phi_m}$. Pro vlákno

délky L bude počet odrazů $N = \frac{\tan \theta_m}{2a} L \doteq 2,88 \times 10^6$